

YTTRANDE

Finansdepartementet

Yttrande över betänkandet Kontantutredningen (Fi2024/00068)

Autism Sverige överlämnar härmed sitt yttrande över ovan rubricerat betänkande. Vi arbetar för att skapa bättre levnadsvillkor för personer med autism. Vår vision är ett samhälle där alla kan delta, där personer med autism möts med respekt och har bra livskvalitet genom hela livet. Förbundet representerar omkring 18 500 medlemmar och bland dessa finns personer med egen funktionsnedsättning, närstående och personer som är yrkesverksamma inom området.

Inledning

Användningen av kontanta medel har minskat kraftigt och idag görs de flesta betalningar med betalkort eller digitalt. Detta är en global trend, men den är ovanligt tydlig just i Sverige. På tio år har andelen som betalar med kontanter minskat från cirka 40 procent till under 10 procent¹. Merparten betalningar är således digitala idag och trenden fortsätter. Kontantutredningens betänkande berör en central samhällsfråga: hur kan kontanternas roll som betalmedel säkerställas i ett digitaliserat samhälle? För personer med funktionsnedsättningar såsom autism och intellektuell funktionsnedsättning spelar kontanter en viktig funktion. Det möjliggör en frihet att betala för varor och tjänster utan stöd från andra. För dessa personer kan det även vara svårt att förstå och hantera digitala betalningslösningar. Ytterst är det därför en fråga om tillgänglighet, självständighet och integritet. Att stå utanför det digitala betalsamhället utan andra alternativ medför att man inte kan röra sig i samhället på lika villkor. Autism Sverige välkomnar därför denna utredning som skyddar möjligheten till betalning med kontanter genom lagstiftning.

5.2 Digitalt utanförskap i praktiken

Förbundet instämmer i slutsatserna gällande ett digitalt utanförskap. Autism Sverige vill även framföra att många personer med autism och intellektuell funktionsnedsättning har svårt att använda digitala betalningslösningar på grund av t.ex. komplexa gränssnitt, krav på teknisk förståelse samt att olika applikationer och andra digitala betalningsplattformar inte är fullt tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Enligt Internetstiftelsen befinner sig 5–10 procent av Sveriges befolkning i digitalt utanförskap, där äldre och personer med

¹ Riksbankens Betalningsrapport 2024.

kognitiva funktionshinder är överrepresenterade. Digitala betalningslösningar kräver ofta hjälp från andra, vilket skapar en känsla av beroende och ibland osäkerhet, dessutom kan personer med funktionsnedsättning som autism riskera att bli utsatta för bedrägerier av kriminella individer. Även om positiva åtgärder vidtas för att minska det digitala utanförskapet så kommer en diskrepans sannolikt att bestå över tid. Det är därför viktigt att betalningsalternativ med kontanter permanentas.

Ytterligare problem vid hantering av pengar uppstår för dem som bor i en LSS-bostad och har en god man. Personal i LSS-bostäder får endast hantera enskildas kontanter. Gode män brukar därför ta ut kontanter till huvudmannen och lämna dessa till boendet för att de ska kunna hjälpa den enskilde att betala. En god man eller en anställd i en LSS-bostad kan inte heller köpa saker och lägga ut pengar då detta är ett otillåtet varför den gode mannen riskerar att bli av med sitt uppdrag. Sammantaget medför dessa problem att det finns en betydande klyfta mellan personer med funktionsnedsättning och personer utan funktionsnedsättning.

En ytterligare aspekt är att personer med funktionsnedsättning som autism oftast tillhör de mest sårbara vid en samhällskris – såväl rent praktiskt som ur ett informationsperspektiv. Om digitala betalsystem slås ut vid t.ex. en krigssituation blir kontanter helt avgörande. Därför behöver kontanternas roll säkerställas även ur ett funktionsrättsligt beredskapsperspektiv.

10.1 Acceptans av kontanter

Autism Sverige är positiva till förslaget i sin helhet. Det är en grundläggande rättighet att det går att använda kontanter som betalmedel i livsmedelsbutiker och apotek samt för myndigheter avseende offentligrättsliga avgifter. Förutom att en icke-acceptans av kontanter förstärker utanförskapet för t.ex. personer med autism och intellektuell funktionsnedsättning är det även, som utredningen konstaterar, en grundläggande beredskapsfråga. För personer som inte kan betala kontant för offentligrättsliga tjänster, t.ex. för ett vårdcentralbesök, så påförs ofta en service-eller expeditiionsavgift vilket innebär att den ursprungliga tjänsten eller varan blir dyrare, vilket drabbar en ofta redan ekonomiskt utsatt grupp av personer.

Autism Sverige har förståelse för att utredningen behöver göra begränsande avväganden, men vill påtala att det utöver mat och apoteksvaror finns andra behovsvaror, såsom klädesplagg, resor med kollektivtrafik eller att besöka en kommunal simhall, som kan behöva omfattas. Resor med kollektivtrafiken behöver undra alla omständigheter omfattas av möjlighet till kontantbetalning, då många personer med funktionsnedsättning saknar körkort. Utan möjlighet att betala med kontanter begränsas rörligheten i samhället drastiskt för denna grupp av personer.

Vidare vill Autism Sverige påtala vikten av att information om *var* kontanter kan användas bör göras lättillgänglig och anpassas efter olika behov.

10.3 Kontant betalning av skatt

Autism Sverige är positiva till förslaget om möjligheten till kontant inbetalning av skatt.

10.4 Infrastruktur för kontanter

Autism Sverige är positiva till förslaget att banker har en skyldighet att inte bara kunna möjliggöra uttag av kontanter men också möjligheter att sätta in sedlar på bankkonto.

Övriga synpunkter

Autism Sverige anser, i likhet med utredningen, att det ligger ett stort ansvar på de aktörer som tillhandahåller tekniska lösningar för betalningar. Överlag behöver banker och andra kreditinstitut ta ett större ansvar för att säkerställa att alla individer, inklusive personer med autism och intellektuell funktionsnedsättning, inkluderas och kan använda digitala betalmedel i praktiken. Banker kan idag vägra att utfärda ett bank-id till personer som inte kan underteckna själva, utan företräds av en god man. En god man kan heller inte använda sin huvudmans e-legitimation, även om huvudmannen samtycker. I dagsläget är det bankerna som utfärdar bank-id. I och med att bankerna är privata företag och bank-id är en banktjänst har de inte någon skyldighet att utfärda ett bank-id till alla som så önskar. Med dagens minskade kontantanvändning och de alltför begränsade lagförslag som föreslås, kommer personer som nekats digitala betalmedel av banken inte att kunna röra sig i samhället på ett demokratiskt sätt. Autism Sverige anser även att staten bör ta ett tydligare ansvar för tillgång till grundläggande betaltjänster – inte enbart genom infrastruktur för kontanter, utan även genom stöd till analoga alternativ och anpassad utbildning i digitala betalmetoder för målgrupper med särskilda behov.

Sammanfattning

Kontanter spelar en avgörande roll för många personer med funktionsnedsättning som autism och intellektuell funktionsnedsättning genom att erbjuda ett inkluderande, enkelt, självständigt och förutsägbart sätt att hantera betalningar. Förslagen i Kontantutredningen är ett steg i rätt riktning men behöver förstärkas ytterligare för att säkerställa att denna grups behov möts fullt ut.

Kontanternas roll är inte bara en fråga om betalningsmedel – det handlar om demokrati och lika rättigheter för alla invånare i Sverige. Att säkerställa kontanternas fortsatta funktion är avgörande för att skapa ett inkluderande samhälle där ingen lämnas utanför på grund av sina särskilda behov eller omständigheter. Autism Sverige önskar därför att en förstärkt lagstiftning kring såväl kontantacceptans som tillgänglighet samt att riktade insatser genomförs för ökad digital inkludering.

Camilla Rosenberg

Ordförande Autism Sverige